

УДК336.717:338.5

Макалюк І.В.

Національний технічний університет України «КПІ»

МЕТОДИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ТРАНСАКЦІЙНИМИ ВИТРАТАМИ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧЕСКИЙ ИНСТРУМЕНТАРИЙ ОЦЕНКИ ЭФФЕКТИВНОСТИ УПРАВЛЕНИЯ ТРАНСАКЦИОННЫМИ ИЗДЕЖЖКАМИ МАШИНОСТРОИТЕЛЬНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

METHODICAL EFFECTIVENESS EVALUATION INSTRUMENTS OF TRANSACTI ON COST MANAGEMENT IN MACHINE-BUILDING ENTERPRISES

Статтю присвячено розробці методичного інструментарію оцінювання ефективності управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств на основі показника інтегральної оцінки. Обґрунтовано актуальність проблеми комплексного оцінювання різносторонніх аспектів управління трансакційними витратами. Визначено складові підсумкової оцінки, на яких базується інтегральний показник, обґрунтовано їх особливості та значення, а також запропоновано методику розрахунку. Встановлено, що оцінювання ефективності управління трансакційними витратами повинно базуватися на врахуванні статичних та динамічних показників, які дають змогу оцінити як кінцевий результат, так і процес його досягнення. Охарактеризовано специфіку функціонування машинобудівних підприємств, що впливає на процес управління трансакційними витратами. Запропоновано комплекс заходів з удосконалення управління (інституціональних, управлінських, маркетингових, інформаційних, виробничих, фінансових), спрямованих на оптимізацію трансакційних витрат через мінімізацію непродуктивних та підвищення ефективності продуктивних витрат з метою максимізації фінансових результатів діяльності підприємства.

Ключові слова: трансакційні витрати, машинобудівне підприємство, методичний інструментарій, оцінювання, ефективність управління.

Статья посвящена разработке методического инструментария оценки эффективности управления трансакционными издержками на машиностроительных предприятиях на основе показателя интегральной оценки. Обоснована актуальность проблемы комплексной оценки разносторонних аспектов управления трансакционными издержками. Определены составляющие итоговой оценки, на которых базируется интегральный показатель, обосновано их особенности и значение, а также предложена методика расчета. Установлено, что оценка эффективности управления трансакционными издержками должна базироваться на учете статических и динамических показателей, которые позволяют оценить как конечный результат, так и процесс его достижения. Охарактеризована специфика функционирования машиностроительных предприятий, которая влияет на процесс управления трансакционными издержками. Предложен комплекс действий по совершенствованию управления (институциональных, управленческих, маркетинговых, информационных, производственных, финансовых), направленных на оптимизацию трансакционных издержек путем минимизации непроизводительных и повышения эффективности

производительных расходов с целью максимизации финансовых результатов деятельности предприятия.

Ключевые слова: транзакционные издержки, машиностроительное предприятие, методический инструментарий, оценка, эффективность управления.

In paper presents the developed methodological tools of evaluation efficiency of transaction cost management machine-building enterprises based construction index integrated evaluation. Article substantiates the actuality of the problem a comprehensive evaluation of diverse aspects of transaction cost management. Substantiated structure of integral index, proved their characteristics and values, and the method of calculation. It was established that the evaluation of the effectiveness of transaction cost management should be based on consideration of static and dynamic parameters that allow to assess both the end result and the process of achieving it. Described the specificity functioning of the machine-building enterprises that affects the transaction cost management. Proposed range of measures to improve the management (institutional, managerial, marketing, IT, manufacturing, financial) aimed at optimizing transaction costs by minimizing unproductive and improve the efficiency productive costs in order to maximize the financial performance of the enterprise.

Key words: transaction costs, machine-building enterprises, methodical instruments, evaluation, management efficiency

Вступ. Машинобудування є одним з пріоритетних видів економічної діяльності національної промисловості, який впливає на формування значної частини валового внутрішнього продукту та темпи економічного зростання країни загалом. Машинобудівна промисловість тісно пов'язана з іншими галузями народного господарства, забезпечуючи тим самим створення переважної більшості основних засобів виробничого та невиробничого призначення. Проте, на сьогодні спостерігається тенденція до падіння обсягів реалізації та індексів промислової продукції машинобудівної галузі. Так, впродовж 2011-2013 рр. обсяги реалізованої продукції в машинобудуванні скоротилися з 154184 до 117301 млн. грн., що становить 23,9 %, а індекс промислової продукції знизився зі 115,9 до 86,8 % [13]. З огляду на це, виникає необхідність пошуку шляхів підвищення результативності виробничо-господарської діяльності вітчизняних машинобудівних підприємств задля покращення економічного розвитку країни в цілому.

Функціонування машинобудівних підприємств в умовах нестабільного розвитку ринкового середовища, посилення конкуренції, поглиблення глобалізаційних процесів супроводжується постійним здійсненням трансакційних витрат, що забезпечують реалізацію взаємовідносин підприємства з суб'єктами інституціонального оточення. Саме тому проблема управління трансакційними витратами на сьогодні набуває все більшої актуальності. При визначенні напрямів такого управління важливим є забезпечення комплексного та своєчасного оцінювання його ефективності, за результатами якого стане можливим виявлення існуючих недоліків та подальше визначення заходів, спрямованих на їх усунення.

Особливості управління трансакційними витратами на підприємствах відображені у працях таких вітчизняних і зарубіжних

науковців, як Л.В. Базалієва [1] (концептуальні основи управління трансакційними витратами підприємства); О.П. Власенко [2] (концептуальні засади управління трансакційними витратами в агробізнесі); М.О. Іскосов [3] (оцінка трансакційних витрат в корпоративних структурах); П.В. Круш [4] (формування механізму управління трансакційними витратами підприємства); В.В. Мартинець [6] (управління трансакційними витратами промислового підприємства); О.В. Пальчук, О.О. Очеретяна [7] (інформаційне забезпечення управління трансакційними витратами); М.Г. Подопригора [8] (облік трансакційних витрат на різних етапах життєвого циклу продукції); Є.В. Попов, М.В. Власов [9] (залежність результатів академічних організацій від трансакційних витрат на наукову діяльність); О.В. Шепеленко [10] (оцінка ефективності управління на основі трансакційних витрат, моделювання трансакційних витрат підприємства); А.І. Ясінська [11] (механізм управління трансакційними витратами підприємства) та ін.

Відаючи належне внеску наукових напрацювань у розвиток теорії трансакційних витрат, варто відмітити, що дослідженню процесів оцінювання ефективності управління трансакційними витратами на сьогодні не приділено достатньо уваги. Зокрема, відсутній інструментарій комплексної оцінки ефективності, який би враховував різносторонні аспекти управління трансакційними витратами та забезпечував отримання об'єктивної інформації, необхідної для прийняття управлінських рішень.

Постановка завдання. Метою дослідження є розробка методичного інструментарію оцінювання ефективності управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств на основі побудови інтегрального показника, спрямованого на визначення необхідності впровадження комплексу заходів в напрямку удосконалення такого управління.

Методологія. В ході проведення дослідження використано абстрактно-логічний метод, прийоми індукції, дедукції, аналізу та синтезу, за допомогою яких розроблено показник інтегральної оцінки ефективності управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств, визначено та обґрунтовано його складові і діапазон значень; метод економіко-математичного моделювання, симплекс-метод — для побудови моделі оптимізації трансакційних витрат за критерієм максимізації доходу та розробки системи обмежень до неї; методи аналогії, співставлення, систематизації та порівняння — для визначення специфіки функціонування машинобудівних підприємств, а також комплексу заходів з удосконалення управління трансакційними витратами.

Результати дослідження. Управління трансакційними витратами є складним багатоаспектним процесом, від якого залежить ефективність виробничо-господарської діяльності підприємства загалом. Надмірне здійснення трансакційних витрат може свідчити про непланомірне,

неконтрольоване та нераціональне витрачання фінансових ресурсів. Натомість, їх надмірна мінімізація може призвести до послаблення взаємозв'язків підприємства з іншими суб'єктами інституціонального середовища, а як наслідок, втрати ділових позицій на ринку, погіршення конкурентоспроможності, зниження прибутковості та рентабельності. Така ситуація є вкрай суперечливою, адже в умовах стрімкого розвитку ринкового середовища повністю уникнути трансакційних витрат без шкоди для власної господарської діяльності практично неможливо. У зв'язку з цим здійснення управління трансакційними витратами повинно базуватися на принципі оптимізації, який передбачає досягнення максимального фінансового результату при заданій (мінімальній) величині необхідних для цього ресурсів. Дотримання принципу оптимізації, в свою чергу, потребує постійного комплексного дослідження ефективності управління з максимальним врахуванням існуючих аспектів цього процесу.

Оцінка ефективності такого управління для забезпечення її об'єктивності, на наш погляд, повинна поєднувати як статичні показники (що характеризують поточний стан явища), так і показники динамічного розвитку (що відображають тенденції зміни явища). Такий підхід дозволить більш адекватно проаналізувати існуючий стан управління та забезпечить раціональність при прийнятті управлінських рішень.

Вважаємо, що підсумкова оцінка ефективності управління трансакційними витратами підприємства повинна враховувати такі позиції (рис. 1).

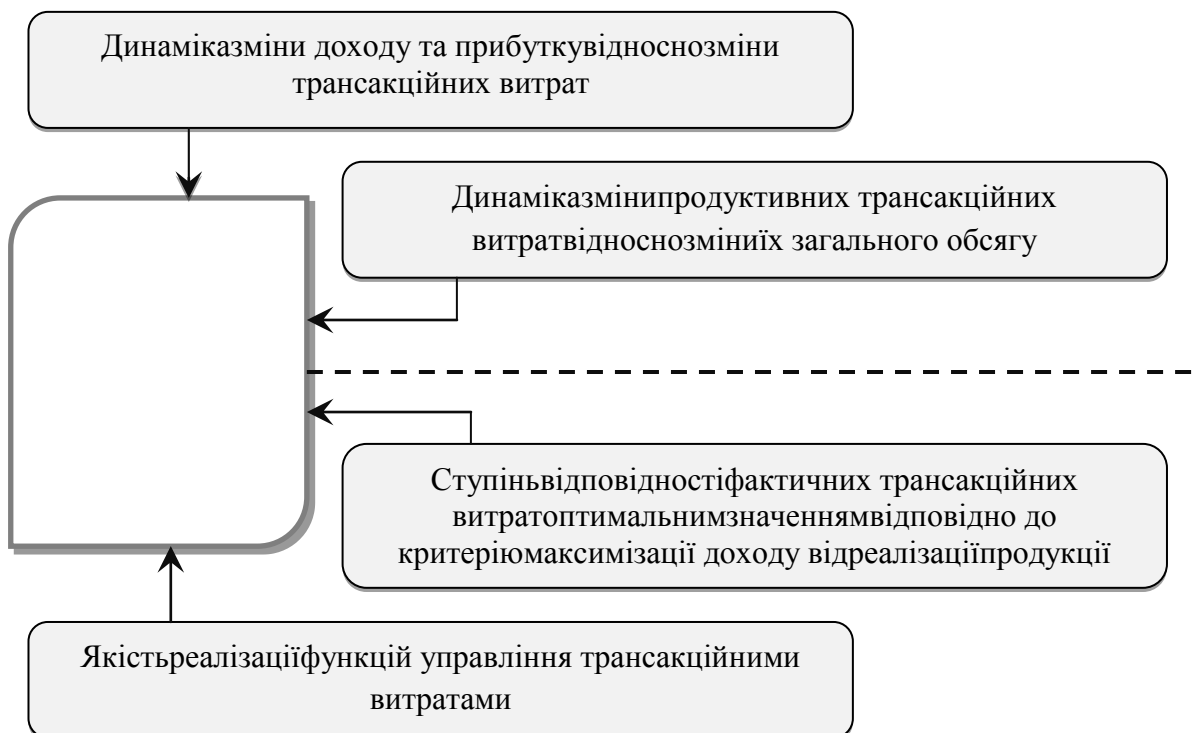


Рис. 1. Складові підсумкової оцінки ефективності управління трансакційними витратами підприємства

Джерело: розроблено автором

Таким чином, враховуючи складові підсумкової оцінки наведені на рис.1, пропонуємо здійснювати оцінювання ефективності управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств в декілька етапів.

Етап 1. Визначення динаміки зміни доходу та прибутку відносно зміни трансакційних витрат. Перший етап реалізується через використання, запропонованого О.В. Шепеленко [10], коефіцієнта ефективності управління трансакційними витратами, який розраховується на основі добутку співвідношень темпів зростання відповідних величин:

$$K_{E_{ТВ}} = \frac{T_{чдр}}{T_{ТВ}} \times \frac{T_{чп}}{T_{ТВ}}, \quad (1)$$

де $T_{чдр}$ – темп зростання доходу, %;

$T_{чп}$ – темп зростання чистого прибутку, %;

$T_{ТВ}$ – темп зростання трансакційних витрат, %.

Коефіцієнт показує, чи наявна на підприємстві тенденція до зростання фінансових результатів діяльності швидшими темпами ніж зростання витрат, що є запорукою успішного функціонування (якщо $K_{E_{ТВ}} > 1$, то управління трансакційними витратами здійснюється ефективно; якщо $K_{E_{ТВ}} \leq 1$, то управління трансакційними витратами на підприємстві здійснюється неефективно). Іншими словами, показник характеризує результативність витрат через їх здатність забезпечувати зростання фінансових результатів діяльності.

Етап 2. Визначення динаміки зміни продуктивних трансакційних витрат відносно зміни їх загального обсягу. Для реалізації цього етапу пропонуємо використовувати коефіцієнт продуктивного випередження — показник, який характеризує інтенсивність зміни динамічних рядів за однакові проміжки часу. Варто зазначити, що склад продуктивних трансакційних витрат є індивідуальним для кожного підприємства і визначається на основі того, позитивною чи негативною є віддача від здійснення конкретного виду витрат. Розрахунок показника здійснюється за формулою:

$$K_{пр} = \frac{T_{ТВ_{пр}}}{T_{ТВ}}, \quad (2)$$

де $T_{ТВ_{пр}}$ – темп зростання продуктивних трансакційних витрат, %;

$T_{ТВ}$ – темп зростання загального обсягу трансакційних витрат, %.

Значення $K_{пр} > 1$ свідчить про позитивну динаміку, оскільки і у випадку збільшення, і у випадку зменшення трансакційних витрат питома вага продуктивних у загальному їх обсязі зростає. Значення $K_{пр} \leq 1$ свідчить про негативну динаміку, оскільки і у випадку збільшення, і у випадку зменшення трансакційних витрат питома вага продуктивних у загальному їх обсязі скорочується (або залишається незмінною при $K_{пр}=1$).

Етап 3. Визначення ступеня відповідності фактичних трансакційних витрат оптимальним значенням. Оптимізацію трансакційних витрат доцільно здійснювати за критерієм максимізації доходу від реалізації продукції, до нарощування якого прагне кожне машинобудівне підприємство, оскільки дохід від реалізації є основним джерелом формування прибутку. Визначення оптимальних обсягів трансакційних витрат відбувається на основі використання економіко-математичної моделі оптимізації, система обмежень якої передбачає перевищення темпів зростання доходу над темпами зростання витрат [5].

Загальний вигляд економіко-математичної моделі оптимізації трансакційних витрат та система обмежень представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Економіко-математична модель оптимізації трансакційних витрат

Рівняння залежності	Система обмежень
$Y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + a_3x_3 + a_4x_4 + a_5x_5 \rightarrow \max$	$\left\{ \begin{array}{l} \frac{x_1}{x_1^0} \times \frac{V_p^0}{V_p} \leq 1; \\ \dots \\ \frac{x_n}{x_n^0} \times \frac{V_p^0}{V_p} \leq 1; \\ x_j \geq 0, j = \overline{1, n}. \end{array} \right.$
<p><i>Умовні позначення:</i> $a_0, a_1, a_2, a_3, a_4, a_5$ — параметри рівняння множинної лінійної регресії залежності доходу від трансакційних витрат; x_1, x_2, x_3, x_4, x_5 — трансакційні витрати у складі адміністративних, витрат на збут, інших операційних, фінансових та інших витрат відповідно, тис. грн.; Y — чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.; $x_1^0, x_2^0, \dots, x_n^0$ — показники трансакційних витрат підприємства у попередньому періоді; V_p, V_p^0 — обсяг реалізації продукції у поточному і базовому періодах відповідно, тис. грн.</p>	

Таким чином, при збільшенні загальної величини трансакційних витрат, яке супроводжуватиме досягнення максимізації доходу, трансакційні витрати на одиницю продукції повинні знижуватися (або залишатися незмінними).

Показник ступеня відповідності трансакційних витрат оптимальним значенням повинен враховувати резерв для кожного виду витрат. Для його оцінки автором розроблено коефіцієнт оптимальності трансакційних витрат, який визначається за формулою:

$$K_{opt} = 1 - \frac{\sum_{i=1}^n \left| \frac{TC_{a_i} - TC_{opt_i}}{TC_{opt_i}} \right|}{n}, \quad (3)$$

де TC_{opt_i} – оптимальне значення i -го виду трансакційних витрат за критерієм максимізації доходу, грн.;

TC_{a_i} – фактичне значення i -го виду трансакційних витрат, грн.;

n – кількість видів трансакційних витрат.

Запропонований коефіцієнт характеризує ступінь оптимальності існуючих на підприємстві трансакційних витрат в напрямку досягнення максимального доходу. Значення коефіцієнта знаходиться в межах $(-\infty; 1]$. Чим вище значення показника, тим більше фактичні трансакційні витрати відповідають оптимальним значенням: $(-\infty; 0]$ – абсолютна невідповідність фактичних трансакційних витрат оптимальним ($\geq 100\%$); $(0; 0,24]$ – дуже низький ступінь оптимальності; $[0,25; 0,49]$ – низький ступінь оптимальності; $[0,5; 0,79]$ – середній ступінь оптимальності; $[0,8; 1]$ – високий ступінь оптимальності трансакційних витрат підприємства.

Етап 4. Оцінка якості реалізації функцій управління трансакційними витратами. Якість реалізації функцій управління залежить від ефективності виконання конкретних завдань, які повинні забезпечувати перетворення фінансових ресурсів, що залучаються для здійснення взаємозв'язків із суб'єктами інституціонального середовища та обслуговування виробничо-господарської діяльності, в оптимізовані трансакційні витрати. Якість управління — один із основних чинників, що впливає на ефективність. Вона визначає ступінь досягнення поставленої мети у співвідношенні із затраченими для цього ресурсами. Саме тому оцінка якості процесу управління трансакційними витратами на підприємстві є важливим завданням, своєчасне вирішення якого дає можливість виявити існуючі в системі недоліки та розробити заходи щодо їх усунення шляхом прийняття відповідних управлінських рішень.

Оцінка якості процесу управління трансакційними витратами на підприємстві здійснюється групою експертів на основі використання кваліметричного підходу, який дозволяє вимірювати якісні показники за допомогою кількісних балів. Визначення загального показника якості управління (F_1) базується на оцінці часткових показників якості виконання конкретних функцій управління трансакційними витратами та етапів реалізації кожної з них [12]:

1. Планування трансакційних витрат (F_1) — етапи реалізації: 1) інформаційне забезпечення процесу планування (K_1); 2) аналіз впливу факторів внутрішнього і зовнішнього середовища (K_2); 3) прогнозування планових показників діяльності підприємства (K_3); 4) виконання розрахунків, обґрунтувань необхідної величини, структури та напрямів використання трансакційних витрат (K_4); 5) формування бюджету (K_5).

2. Організування управління трансакційними витратами (F_2) — етапи реалізації: 1) встановлення взаємовідносин між рівнями управління (K_6); 2)

визначення функцій і завдань підрозділів (центрів відповідальності) підприємства (K_6); 3) розподіл обов'язків та повноважень між посадовими особами функціональних підрозділів (K_7); 4) визначення прав та відповідальності посадових осіб, які беруть участь в процесі управління трансакційними витратами (K_8); 5) затвердження посадових інструкцій (K_{10}).

3. Мотивування персоналу щодо раціонального використання коштів та здійснення управління трансакційними витратами (F_3) — етапи реалізації: 1) визначення цілей та завдань системи мотивування персоналу (K_{11}); 2) визначення потреб та інтересів працівників (K_{12}); 3) розрахунок системи матеріального заохочення та матеріальних санкцій (K_{13}); 4) визначення інструментів морального стимулювання праці (K_{14}); 5) затвердження програми мотивування працівників (K_{15}).

4. Контролювання стану управління трансакційними витратами (F_4) — етапи реалізації: 1) підбір сукупності звітних показників контролю (K_{16}); 2) збір інформації щодо стану управління трансакційними витратами (K_{17}); 3) оцінка ефективності управління трансакційними витратами (K_{18}); 4) зіставлення реального результату із плановими показниками та результатами попередніх періодів (K_{19}); 5) визначення потреби в корективах (K_{20}).

5. Регулювання процесу управління трансакційними витратами (F_5) — етапи реалізації: 1) коригування процесу планування (K_{21}); 2) коригування процесу організування (K_{22}); 3) коригування процесу мотивування (K_{23}); 4) коригування процесу контролювання (K_{24}); 5) оптимізація трансакційних витрат (K_{25}).

Послідовність визначення загального показника якості управління трансакційними витратами наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Послідовність визначення загального показника якості управління трансакційними витратами

№ п/п	Етапи визначення показника
1	2
1.	Визначення вагомості функцій управління (V_{Fn}):
	<i>Умова: $V_{F1} + V_{F2} + V_{F3} + V_{F4} + V_{F5} = 1$</i>
2.	Визначення вагомості етапів реалізації функцій управління (V_{Kn}):
2.1	<i>Для F_1: $V_{K1} + V_{K2} + V_{K3} + V_{K4} + V_{K5} = 1$</i>
2.2	<i>Для F_2: $V_{K6} + V_{K7} + V_{K8} + V_{K9} + V_{K10} = 1$</i>
2.3	<i>Для F_3: $V_{K11} + V_{K12} + V_{K13} + V_{K14} + V_{K15} = 1$</i>
2.4	<i>Для F_4: $V_{K16} + V_{K17} + V_{K18} + V_{K19} + V_{K20} = 1$</i>
2.5	<i>Для F_5: $V_{K21} + V_{K22} + V_{K23} + V_{K24} + V_{K25} = 1$</i>
3.	Встановлення числових значень етапів реалізації функцій:
	<i>Якщо: $K=0,95 \div 1$ – відмінне виконання; $K=0,75 \div 0,94$ – прийнятне виконання; $K=0,5 \div 0,74$ – задовільне виконання;</i>

	$K=0,25\div 0,49$ – незадовільне виконання; $K=0\div 0,24$ – повне невиконання.				
4.	Розрахунок відносної оцінки для кожного етапу реалізації функцій (R_{Kn}):				
	Для F_1 :	Для F_2 :	Для F_3 :	Для F_4 :	Для F_5 :
4.1	$R_{K1}=K_1\times V_{K1}$	$R_{K6}=K_6\times V_{K6}$	$R_{K11}=K_{11}\times V_{K11}$	$R_{K16}=K_{16}\times V_{K16}$	$R_{K21}=K_{21}\times V_{K21}$
4.2	$R_{K2}=K_2\times V_{K2}$	$R_{K7}=K_7\times V_{K7}$	$R_{K12}=K_{12}\times V_{K12}$	$R_{K17}=K_{17}\times V_{K17}$	$R_{K22}=K_{22}\times V_{K22}$
4.3	$R_{K3}=K_3\times V_{K3}$	$R_{K8}=K_8\times V_{K8}$	$R_{K13}=K_{13}\times V_{K13}$	$R_{K18}=K_{18}\times V_{K18}$	$R_{K23}=K_{23}\times V_{K23}$
4.4	$R_{K4}=K_4\times V_{K4}$	$R_{K9}=K_9\times V_{K9}$	$R_{K14}=K_{14}\times V_{K14}$	$R_{K19}=K_{19}\times V_{K19}$	$R_{K24}=K_{24}\times V_{K24}$
4.5	$R_{K5}=K_5\times V_{K5}$	$R_{K10}=K_{10}\times V_{K10}$	$R_{K15}=K_{15}\times V_{K15}$	$R_{K20}=K_{20}\times V_{K20}$	$R_{K25}=K_{25}\times V_{K25}$
5.	Обчислення часткових показників якості управління (F_n):				
5.1	$F_1=V_{F1} \times (R_{K1} + R_{K2} + R_{K3} + R_{K4} + R_{K5})$				
5.2	$F_2=V_{F2} \times (R_{K6} + R_{K7} + R_{K8} + R_{K9} + R_{K10})$				
5.3	$F_3=V_{F3} \times (R_{K11} + R_{K12} + R_{K13} + R_{K14} + R_{K15})$				
5.4	$F_4=V_{F4} \times (R_{K16} + R_{K17} + R_{K18} + R_{K19} + R_{K20})$				
5.5	$F_5=V_{F5} \times (R_{K21} + R_{K22} + R_{K23} + R_{K24} + R_{K25})$				
6.	Розрахунок загального показника якості управління (F_I):				
	$F_I = F_1 + F_2 + F_3 + F_4 + F_5$				
	Якщо: $F_I=0\div 0,24$ – критичний рівень якості управління трансакційнимивитратами; $F_I=0,25\div 0,49$ – низький рівень якості управління трансакційнимивитратами; $F_I=0,5\div 0,79$ – середній рівень якості управління трансакційнимивитратами; $F_I=0,8\div 1$ – високий рівень якості управління трансакційнимивитратами.				

Примітка: етапи 1-3 визначення показника реалізуються шляхом експертного оцінювання вагомості функцій управління та етапів їх реалізації, а також числових значень етапів реалізації функцій, які встановлюються в межах від 0 до 1.

Своєчасна оцінка якості управління трансакційними витратами на основі кваліметричного підходу дозволяє визначити «слабкі місця» в системі управління. В свою чергу, наявність інформації про існуючі недоліки дасть змогу розробити комплексні заходи щодо поліпшення процесів управління трансакційними витратами на підприємстві з метою їх оптимізації. Крім того, така система оцінки забезпечує можливість не лише здійснювати аналіз якості управління трансакційними витратами, але й відслідковувати ступінь виконання запропонованих заходів та їх ефективність.

Таким чином, для отримання інформації про загальну ефективність управління трансакційними витратами на підприємстві з врахуванням різних статичних та динамічних аспектів розвитку (етап 5) пропонуємо комплексний показник, який має назву «показник інтегральної оцінки ефективності управління трансакційними витратами підприємства» та розраховується за формулою:

$$I = \sqrt[4]{(1 + K_{ЕТВ}) \times (1 + K_{пр}) \times (1 + K_{opt}) \times (1 + F_I) - 1}, (4)$$

де $K_{ЕТВ}$ – коефіцієнт ефективності управління трансакційними витратами;
 $K_{пр}$ – коефіцієнт продуктивного випередження;

K_{opt} – коефіцієнт оптимальності трансакційних витрат;

F_I – загальний показник якості управління трансакційними витратами.

Якщо $I < 0$, то управління трансакційними витратами повністю неефективне; якщо $I \in [0; 0,24]$, то спостерігається критична ефективність управління трансакційними витратами; якщо $I \in [0,25; 0,49]$ – низька ефективність управління; якщо $I \in [0,5; 0,79]$ – середня ефективність управління; якщо $I \in [0,8; 1]$ – висока ефективність управління; якщо $I > 1$ – дуже висока ефективність управління.

Використання запропонованого показника інтегральної оцінки ефективності управління має таку особливість: чим більше зменшується одна часткова оцінка, тим складніше компенсувати це збільшенням іншої часткової оцінки. Іншими словами, низьке значення хоча б однієї часткової оцінки істотно знижує інтегральну оцінку. Це унеможливорює виникнення помилкового уявлення про високу загальну ефективність управління при суттєвих проблемах в окремих сферах діяльності, що забезпечує своєчасне реагування на існуючі недоліки шляхом прийняття відповідних управлінських рішень в напрямку удосконалення такого управління.

Показник інтегральної оцінки дає можливість комплексно, всебічно дослідити стан управління трансакційними витратами на машинобудівних підприємствах та визначити його ефективність. Вибір складових підсумкової комплексної оцінки при розробці показника здійснювався з урахуванням різних аспектів процесу управління. Структуру показника інтегральної оцінки з обґрунтуванням специфіки та значення його складових подано на рис. 2.

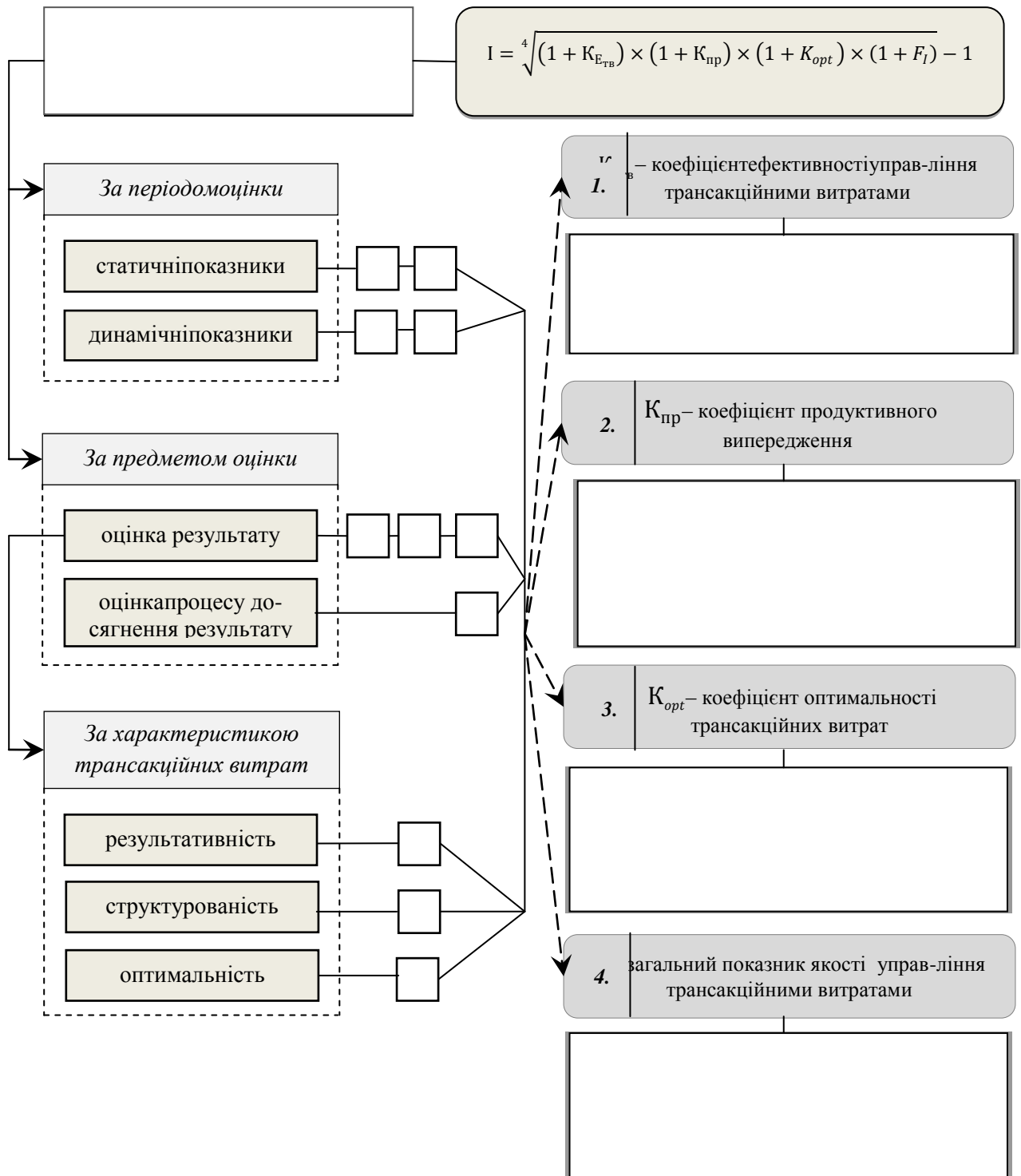


Рис. 2. Структура показника інтегральної оцінки ефективності управління транзакційними витратами
Джерело: розроблено автором

Низьке значення показника інтегральної оцінки ефективності управління транзакційними витратами свідчить про необхідність впровадження

заходів, спрямованих на усунення виявлених проблем з метою раціонального використання фінансових ресурсів. Варто зазначити, що підприємства машинобудівної галузі мають деяку специфіку діяльності, що впливає на формування та управління трансакційними витратами.

Так, наприклад, машинобудівний комплекс є своєрідним каталізатором науково-технічного прогресу, на основі якого здійснюється технічне переозброєння підприємств всіх інших видів діяльності. Він покликаний забезпечувати підприємства основними засобами високого техніко-технологічного та екологічного рівня з метою полегшення умов праці та підвищення її продуктивності, що зумовлює високу наукоємкість виробництва. Тому у виробничо-господарській діяльності машинобудівних підприємств першочергове значення має орієнтація на інноваційність нового продукту. В зв'язку з цим, важливим складовим елементом трансакційних витрат машинобудівних підприємств є витрати на дослідження і розробки, які виникають внаслідок здійснення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. Варто враховувати, що розробка кожного виду нової продукції машинобудівного підприємства може займати декілька років, а тому актуальним є проведення маркетингових досліджень для аналізу інновацій конкурентів з метою своєчасного реагування на нові досягнення науки і техніки.

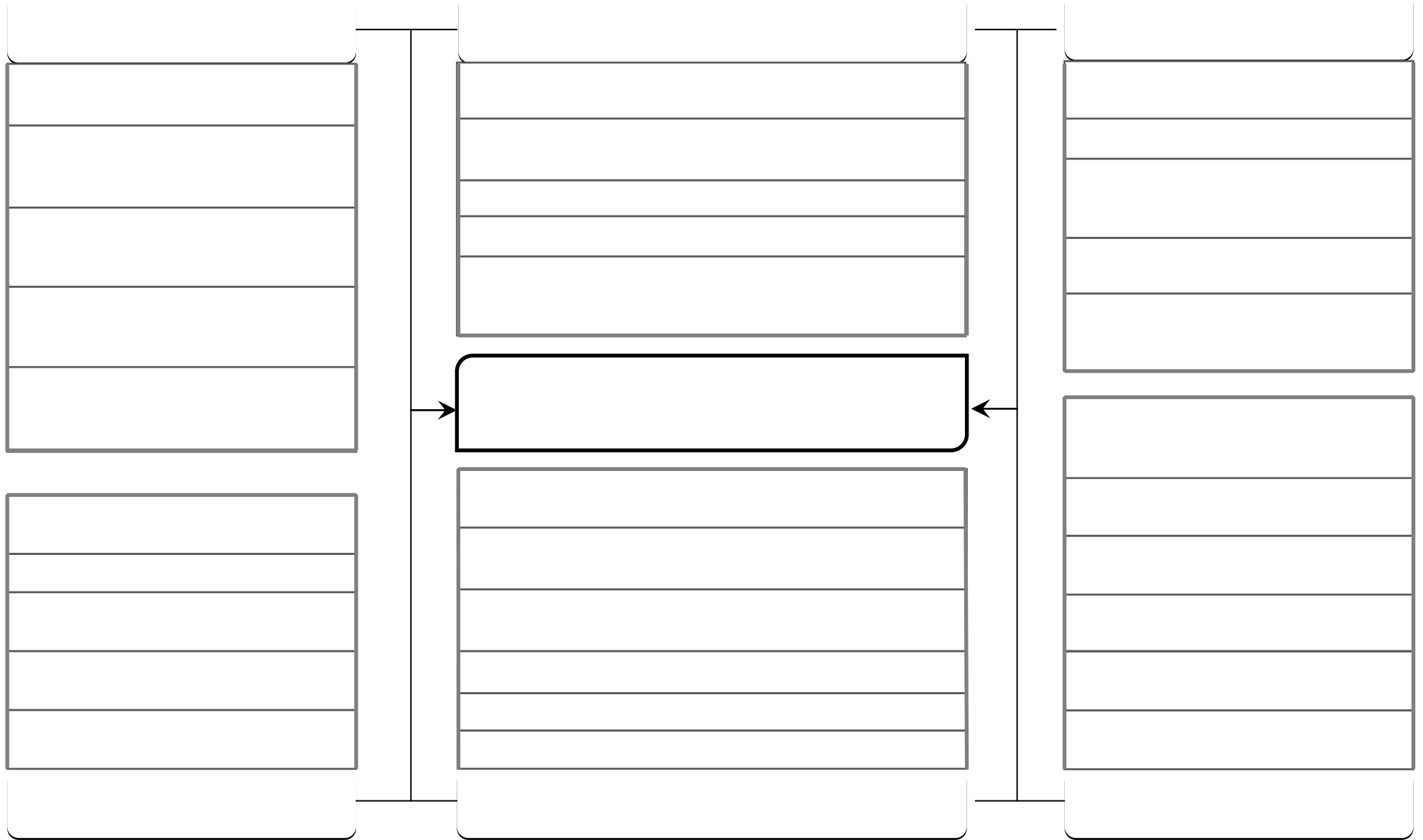
Специфічними особливостями відрізняється і ринок збуту машинобудівних підприємств, що вимагає розробки відповідної маркетингової політики. Зокрема, враховуючи те, що значну частку ринку складають підприємства, пріоритетним є формування стійких перспективних партнерських зв'язків. В такому випадку використання яскравої реклами не має особливого сенсу, важливішим є використання інструментів прямого маркетингу для визначеного кола потенційних покупців, участь у спеціалізованих виставках для забезпечення позитивного іміджу та налагодження контактів. Також, оскільки значна частка продукції відправляється на експорт, важливим є аналіз розвитку відносин між Україною та іншими країнами, які складають ринок збуту машинобудівних підприємств, з метою врахування політичних ризиків. Для забезпечення експорту необхідною є і орієнтація на системи технічних регламентів та екологічні вимоги країн ринків збуту. Тому тут мають місце витрати на визначення радіаційного стану вантажу, а також відповідності екологічним нормам.

Крім того, спостерігається широка кооперація між самими підприємствами машинобудування (електротехнічне і енергетичне, хімічне машинобудування, приладо-, верстато-, інструментобудування тощо) та заводами інших видів діяльності, які забезпечують поставки конструкторських матеріалів, виробів із скла, пластмаси тощо. Тому

важливим є належне виконання умов угоди, забезпечення зворотного зв'язку (врахування побажань та пропозицій) з метою створення підґрунтя для співпраці на довгострокову перспективу.

Варто враховувати і те, що більшість машинобудівних підприємств за організаційно-правовою формою є акціонерними товариствами. А це означає, що існує можливість залучення додаткового капіталу шляхом емісії акцій, що може в окремих випадках суттєво скоротити витрати, не вдаючись до банківських кредитів.

Таким чином, враховуючи специфіку діяльності машинобудівних підприємств, комплекс заходів з удосконалення управління трансакційними витратами включатиме такі складові (рис. 3).



Представлений на рис. 3 комплекс заходів з удосконалення управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств дозволяє спрямувати до оптимізації трансакційних витрат, яка є основною метою такого управління, а саме:

1. досягти мінімізації непродуктивних трансакційних витрат підприємства;
2. підвищити ефективність продуктивних трансакційних витрат, що сприятиме максимізації фінансового результату через зростання ділової активності та нарощування обсягів реалізації продукції (рис. 4).

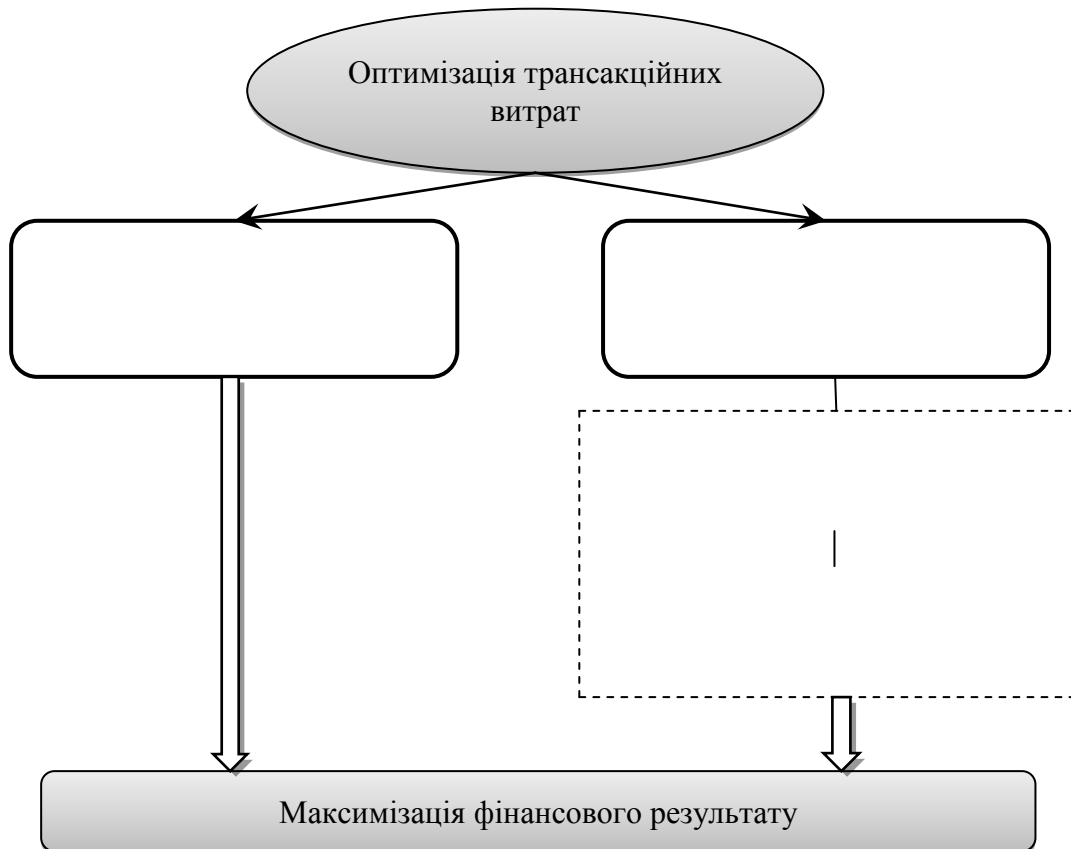


Рис. 4. Результат оптимізації трансакційних витрат

Джерело: розроблено автором

Розглянемо детальніше спрямування впливу запропонованих заходів на виділені напрямки оптимізації трансакційних витрат (табл. 3).

Таблиця 3

Значення заходів з удосконалення управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств

Заходи	Значення			
<i>Мінімізація непродуктивних трансакційних витрат</i>				
Інституціональні	сприяють	запобіганню	виникнення	втрат внаслідок

	опортуністичної поведінки партнерів
Інформаційні	сприяють запобіганню виникнення втрат від не операційних та операційних курсових різниць, сумнівних та безнадійних боргів, своєчасному реагуванню на можливі втрати внаслідок зміни поведінки конкурентів
Фінансові	сприяють запобіганню виникнення втрат внаслідок опортуністичної поведінки партнерів, не операційних та операційних курсових різниць, визнаних штрафів, пені, неустойок, сумнівних та безнадійних боргів
Виробничі	сприяють запобіганню виникнення нестач і втрат від псування цінностей, відшкодування втрат від браку та заміни бракованої продукції на нову
Маркетингові	сприяють зменшенню збутових витрат, запобіганню нестач і втрат від псування цінностей
<i>Підвищення ефективності продуктивних трансакційних витрат</i>	
Інституціональні	забезпечують стабільність взаємовідносин із постачальниками, споживачами, державними органами, контактними аудиторіями, що сприяють зміцненню ринкових позицій підприємства, ефективному здійсненню діяльності
Інформаційні	сприяють швидкому реагуванню на будь-які зміни шляхом прийняття управлінських рішень за рахунок своєчасного надходження інформації про стан внутрішнього та зовнішнього середовища
Виробничі	сприяють нарощуванню обсягів реалізації через задоволення потреб споживачів за рахунок випуску якісної інноваційної продукції
Маркетингові	сприяють поширенню інформації про підприємство, формуванню позитивного іміджу, становленню клієнтської бази
Управлінські	забезпечують належне виконання всіх функцій, що стосуються управління трансакційними витратами в напрямку їх оптимізації

Отже, управління трансакційними витратами для машинобудівних підприємств має винятково важливе значення і повинно здійснюватися в напрямку оптимізації трансакційних витрат через зменшення непродуктивних та підвищення ефективності продуктивних витрат з метою створення умов для стабільного розвитку підприємства та максимізації результатів виробничо-господарської діяльності.

Висновки. Науковою новизною статті є удосконалення методичного інструментарію оцінювання ефективності управління трансакційними витратами машинобудівних підприємств, що, на відміну від існуючих, базується на розрахунку показника інтегральної оцінки, структура якого враховує статичні та динамічні складові, які дозволяють оцінити як кінцевий результат (структурованість, результативність та оптимальність

трансакційних витрат), так і процес його досягнення (якість управління трансакційними витратами), що забезпечує його об'єктивність та дає можливість визначити комплекс заходів, необхідних для усунення виявлених недоліків.

Оцінювання реального стану управління трансакційними витратами через визначення показника інтегральної оцінки його ефективності дає змогу зробити висновок про існуючі недоліки в системі управління, а саме: перевищення темпів зростання продуктивних трансакційних витрат над непродуктивними; перевищення темпів зростання трансакційних витрат над темпами зростання доходу та прибутку; низька відповідність фактичних трансакційних витрат оптимальним значенням, що забезпечують максимізацію доходу; низька якість виконання функцій управління та конкретних етапів їх реалізації тощо. Своєчасне виявлення недоліків дозволяє підібрати відповідний комплекс заходів (управлінських, інституціональних, інформаційних, фінансових, виробничих, маркетингових), що сприятиме їх усуненню та створить підґрунтя для ефективного здійснення виробничо-господарської діяльності підприємства в напрямку досягнення поставлених цілей.

Перспективами подальших наукових розробок в даному напрямку є дослідження специфіки взаємовідносин машинобудівних підприємств з суб'єктами інституціонального середовища, що впливають на виникнення трансакційних витрат, а також розробка системи показників оцінки трансакційних витрат відкритого та прихованого характеру.

Література:

1. Базалієва Л.В. Науково-теоретичні та методичні основи управління трансакційними витратами підприємства. Монографія. – Харків: Вид. ХНЕУ, 2009. – 164 с.
2. Власенко О.П. Концептуальні засади управління трансакційними витратами в агробізнесі / О.П.Власенко // Економіка: проблеми теорії та практики. – 2009. – № 247, Т 5. – С.1305-1314.
3. Искосов М.О. Оценкатрансакционныхиздержек в корпоративных структурах / М.О. Искосов // Вектор науки ТГУ. – 2011. – № 2 (16). – С. 246-251.
4. Круш П. В. Формування механізму управління трансакційними витратами підприємства [Електронний ресурс] / П. В. Круш, І. В. Макалюк // Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут" . – 2013. – № 10. – С. 212-218. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/evntukpi_2013_10_36.pdf
5. Макалюк І.В. Економіко-математичне моделювання оптимізації трансакційних витрат машинобудівних підприємств / І.В. Макалюк // Бізнес Інформ. – 2014. – № 2. – С. 127-131.
6. Мартинець В.В. Управління трансакційними витратами промислового підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04

«Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» / В. В. Мартинець; Сум. держ. ун-т. – Суми, 2013. - 20 с.

7. Пальчук О. В. Проблеми формування інформаційного забезпечення управління трансакційними витратами в системі бухгалтерського обліку [Електронний ресурс] / О. В. Пальчук, О. О. Очеретяна // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки . – 2012. – Вип. 22 (2). – С. 428-433. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2012_22\(2\)__73.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npkntu_e_2012_22(2)__73.pdf)

8. Подопригора М.Г. Учет трансакционных издержек на различных этапах жизненного цикла организации / М.Г. Подопригора // Известия ЮФУ. Технические науки. – 2008. – № 10 (87). – С.59–63.

9. Попов Е.В. Зависимости научной результативности от трансакционных издержек / Е.В. Попов, М.В. Власов // Актуальні проблеми економіки. – 2012. – № 5 (131). – С. 427-437.

10. Шепеленко О.В. Трансакционные издержки в переходной экономике: проблемы теории и практики: Моногр. / МОН України. Донецкий нац. ун-т экономики и торговли имени Михаила Туган-Барановского. – Донецк, 2007. – 360 с.

11. Ясінська А. І. Формування механізму управління трансакційними витратами підприємства [Електронний ресурс] / А. І. Ясінська // Науковий вісник НЛТУ України . – 2013. – Вип. 23.3. – С. 319-324. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/nvnltu_2013_23.3_58.pdf

12. Makaliuk I. Methodology for assessing the quality of company's transaction cost management / I. Makaliuk // The advanced science journal. – 2014. – Issue 6. – P. 75-79.

13. Офіційний сайт Державної служби статистики України: <http://www.ukrstat.gov.ua>